

BIDDEN IN DE NACHT

Eerder verschenen van Tish Warren

Liturgie van het alledaagse, 4^e druk

Tish Warren

Bidden
in de
nacht

Voor wie werken,
waken en wenen

wb Uitgeverij Van Wijnen - Franeker

© 2021 Tish Harrison Warren

Oorspronkelijke titel *Prayer in the Night – For Those Who Work or Watch or Weep*

Vertaald en gedrukt met toestemming van InterVarsity Press, P.O. Box 1400, Downers Grove IL 60515, USA. www.ivpress.com.

© 2021 Nederlandse editie: Uitgeverij Van Wijnen, Postbus 172, 8800 AD Franeker

www.uitgeverijvanwijnen.nl

Vertaling Monica van Bezooijen

Ontwerp omslag en binnenwerk Garage BNO

ISBN 978 90 5194 601 7

NUR 707

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veeleevoudigd en/of openbaar gemaakt in welke vorm en/of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

All rights reserved. No part of this book may be reproduced in any form whatsoever without previous written permission from the publisher.

Voor Raine, Flannery, en Augustine

*Moge God bij jullie waken iedere donkere nacht
en jullie iedere dag leren dat alles is omwille van de liefde.*

*Waak, lieve Heer, over wie werken, waken of wenen vannacht,
en laat uw engelen hen behoeden die slapen. Zorg voor de zieken,
Heer Christus; geef rust aan vermoeiden, zegen de stervenden,
troost wie lijden, heb medelijden met wie beproefd worden,
bescherm wie blij zijn, en dat alles omwille van uw liefde.
Amen.*

Book of Common Prayer

Inhoud

Opmerking van de schrijfster | 9

Deel 1 – Bidden in het donker | 11

Proloog | 13

1. De completen vinden – *Het vallen van de avond* | 19
2. Waak, lieve Heer – *Pijn en presentie* | 31

Deel 2 – De weg van de kwetsbaren | 45

3. Wie wenen – *Klaaglied* | 47
4. Wie waken – *Aandacht* | 64
5. Wie werken – *Herstel* | 76

Deel 3 – Een lijst van kwetsbaarheden | 91

6. Laat uw engelen hen behoeden die slapen – *Kosmisch en alledaags* | 93
7. Zorg voor de zieken, Heer Christus – *Belichaming* | 106
8. Geef rust aan vermoeiden – *Zwakheid en stilte* | 117
9. Zegen de stervenden – *As* | 127
10. Troost wie lijden – *Vertroosting* | 139
11. Heb medelijden met wie beproefd worden – *Onafgebroken openbaring* | 154
12. Bescherm wie blij zijn – *Dankbaarheid en overgave* | 168

Deel 4 – Hoogtepunt | 179

13. Alles omwille van uw liefde – *Ochtendgloren* | 181

Dankwoord | 193

Gespreksvragen en ideeën voor praktische oefeningen | 196

Liturgie voor de complete | 209

Noten | 218

Opmerking van de schrijfster

Ik rond dit boek af aan het begin van de paastijd 2020 en stuur het een onzekere wereld in. Een pandemie heeft zich verspreid over de wereld, de dodentallen stijgen, en wij in de Verenigde Staten worden grotendeels gedwongen om thuis te blijven. Ik heb ervoor gekozen om in dit boek niet specifiek in te gaan op de pandemie. Toen ik dit manuscript schreef, bestond COVID-19 nog niet. Tegen de tijd dat dit boek zal verschijnen, zal iedere lezer waarschijnlijk meer inzicht hebben in de werkelijkheid van COVID-19 en de gevolgen ervan voor de wereld dan ik hier zou kunnen verwoorden. Wat nu nodig is, is het langzame werk van wijsheid, en ik bevind me te dicht bij het begin van deze tragedie om daar ook maar iets van te kunnen bieden.

Hoewel ik niet weet wat ons te wachten staat, weet ik dat, wat er ook komt, deze specifieke catastrofe niet de laatste zal zijn. We zullen andere natuurrampen en wereldwijd onheil zien. En er zal verschrikkelijk, zij het meer alledaags lijden zijn, dat iedere lezer meeneemt dit verhaal in: persoonlijke verhalen van pijn, kwetsbaarheid, vrees en verlies die lang na het einde van de huidige crisis zullen doorgaan.

Daarom stuur ik dit boek de wereld in met een gebed dat het licht en waarheid in zich draagt en doet waarvoor het geschreven is.

Deel 1

Bidden in het donker

Duisternis – nacht – het zijn altijd symbolen geweest van de godverlatenheid van de wereld ... en van de verlorenheid van mannen en vrouwen. In het donker zien we niets, en weten we niet langer waar we zijn.

Jurgen Moltmann, In het einde ligt het begin

Begrip van goed en kwaad wordt gegeven ... in de nachtelijke angsten, als we klein zijn, in de vrees voor tanden van het beest en in de verschrikking van duistere kamers.

Czesław Miłosz, One more Day

Proloog

In het holst van de nacht, onder het bloed, op de spoedeisende hulp, was ik aan het bidden.

We woonden minder dan een maand in Pittsburgh. Terwijl de nachten ijzig koud waren en de sneeuw veranderde in een grijze smurrie, kreeg ik een miskraam.

We waren die avond bij nieuwe kennissen thuis geweest om met hen te eten. Hun dochter ging naar school met die van ons. Mijn miskraam was al twee dagen aan de gang, maar mijn dokter had gezegd dat ik gewoon door kon gaan met de plannen voor die week, en dus gingen we. Terwijl mijn man, Jonathan, wat onbeholpen kletste over koetjes en halfjes, zoals je dat doet met mensen die je amper kent, begonnen de weeën. Ik had het gevoel alsof ik niet goed kon ademen. Ik wilde naar de huisartsenpost. Ik probeerde dapper en nuchter te blijven – niet de spoedeisende hulp, maar de huisartsenpost, de plek waar je naartoe gaat voor een hechting, niks bijzonders.

Jonathan begon uit te leggen aan de mensen bij wie we te gast waren dat we eerder zouden moeten vertrekken, hoewel we tijdens de beleefdheden onder de maaltijd niet hadden gezegd dat ik een miskraam had. Er was gezegd dat ik een week lang langzaam bloed zou verliezen, maar nu verloor ik veel bloed en had ik pijn. Ik stond op en verontschuldigde me tegenover mijn gastheer en gastvrouw – omdat er voor een vrouw uit het zuiden geen onbeholpen sociale situatie is waarin je niet uitvoerig je verontschuldigen aanbiedt. Toen, opeens, begon ik veel bloed te verliezen. Het stroomde eruit. Ik leek wel een slachtoffer van een schietpartij.

De man en vrouw gooiden twee badlakens naar mijn man, die

hij om me heen wikkelde terwijl ik naar de auto strompelde en schreeuwde: ‘Waar is het ziekenhuis?’ We lieten onze kinderen boven achter, spelend, zonder hen gedag te zeggen, bij mensen van wie we ons de achternaam niet goed konden herinneren.

Het was al donker buiten. We haastten ons naar het ziekenhuis, dwars door de stad, slechts vaag verlicht en bevolkt door uitgaanspubliek. Onderweg had ik het gevoel alsof ik bijna flauwviel. Het bloed doordrenkte al snel beide badlakens en Jonathan bad in paniek: ‘Help haar! Adem door. O God.’ Hij reed door alle rode verkeerslichten heen. Hij dacht dat ik onderweg dood zou gaan.

We haalden het ziekenhuis. Het zou goed komen, maar ik moest wel geopereerd worden.

De kamer vulde zich met verpleegsters, die allemaal zeiden dat dit veel meer bloed was dan ze gewoonlijk zagen. Dat had ons ongerust kunnen maken, maar ze kwamen kalm over, zelfs een tikkeltje gefascineerd, alsof ik een heel succesvol project was tijdens een wetenschapstentoonstelling op school. Ze brachten een infuus in voor bloedtransfusie, en geboden me stil te blijven liggen. Vervolgens gilte ik naar Jonathan, omringd door de verpleegsters, ‘Completen! Ik wil de completeen bidden.’

Het is niet normaal – zelfs niet voor mij – om luidkeels liturgische gebeden te eisen in een overvolle kamer te midden van een crisis. Maar op dat moment had ik het net zo hard nodig als het infuus.

Opgelucht dat hij een duidelijke opdracht kreeg, opende Jonathan het *Book of Common Prayer* op zijn telefoon en waarschuwde de verpleegsters: ‘Wij zijn allebei priester, en we gaan nu bidden.’ En vervolgens stak hij van wal: ‘De Heer geve ons een vredige nacht en een volmaakt einde.’

Boven het gestage getik van de hartmonitor uit baden we het hele nachtgebed. Ik herhaalde de woorden uit mijn hoofd terwijl ik bij iedere wee golven bloed verloor.

‘Bewaar ons als de appel van uw oog.’

‘Verberg ons onder de schaduw van uw vleugels.’

‘Heer, ontferm u. Christus, ontferm u. Heer, ontferm u.’

‘Bescherm ons, Heer, tegen de gevaren en beproevingen van deze nacht.’

We sloten af met: ‘De almachtige en genadige Heer, Vader, Zoon en heilige Geest, zegene ons en behoede ons. Amen.’

‘Dat is mooi,’ zei een van de verpleegsters. ‘Ik heb dat nooit eerder gehoord.’

Waarom wilde ik zo plotseling en zo wanhopig graag de complete bidden onder neonverlichting van een ziekenhuiskamer?

Omdat ik wilde bidden, maar geen woorden kon vinden.

Niet dat ‘Help! Zorg dat het bloeden stopt!’ niet heilig of netjes genoeg was. Ik lag daar in een flinterdun ziekenhuishemd doordrenkt met bloed. Dit was niet het moment voor vormelijkheden. Ik wilde genezing – maar ik had meer nodig dan alleen genezing. Dit moment van crisis moest zijn plek vinden in iets groters: de gebeden van de kerk, ja, maar nog meer, het weidse mysterie van God, de zekerheid van Gods kracht, de geruststelling van Gods goedheid.

Opnieuw moest ik besluiten, op dat moment, toen ik niet wist hoe de dingen zouden lopen, met mijn dode baby en mijn gebroken lichaam, of deze dingen die ik preekte over God die van me hield en er voor me was wel klopten. Maar ik was dodelijk vermoeid. Mijn hart was gebroken. Ik kon geen spontaan en vurig geloof tevoorschijn toveren.

Mijn besluit of ik God zou vertrouwen was niet louter een kwestie van kennis. Ik probeerde niet om een of andere zondagsschoolquiz te winnen. Ik probeerde om binnen te gaan in de waarheid die groot genoeg was om mijn eigen broosheid, kwetsbaarheid en zwakke geloof vast te houden – een waarheid die even vaststaand is als loochenbaar. Maar hoe kon ik, doordrenkt met tranen en bloed, op een plek zonder woorden en zonder zekerheid, die waarheid vastgrijpen?

Die nacht greep ik me vast aan de realiteit van Gods goedheid en liefde door de gewoonten van de kerk op te pakken. In het bijzonder door het getijdengebed te bidden.

Het grootste deel van de kerkgeschiedenis zagen christenen bidden niet in de eerste plaats als een middel van zelfuitdrukking of een individueel gesprek met het goddelijke, maar als een overgeleverde manier van God benaderen, een manier om in de gestage stroom te waden van de gemeenschap van de kerk met Hem.¹ Op dat moment in het ziekenhuis probeerde ik niet om 'uitdrukking te geven aan mijn geloof', om mijn wankele toewijding te verkondigen aan een kamer vol drukke verpleegsters. Ik probeerde ook niet om (in de woorden van Richard Dawkins) mijn 'hemelse toverfee' naar beneden te roepen om me te komen redden.² Door gebed waagde ik het om te geloven dat God te midden van mijn chaos en pijn aanwezig was, wat er ook zou komen. Ik strekte me uit naar een werkelijkheid die groter en blijvender was dan wat ik voelde op dat moment.

Ieder gebed dat ik ooit gebeden heb, van het meest tot het minst gelovige, is deels de belijdenis geweest die in het evangelie van Marcus verwoord staat: 'Ik geloof! Kom mijn ongeloof te hulp' (Marcus 9:24). Dat was mijn gebed terwijl ik die avond de uitgesleten woorden van de complete bad. En talloze avonden eerder antwoordde de kerk, te midden van mijn zwakheid, met haar oude stem: 'Hier zijn een paar woorden. Bid ze. Ze zijn sterk genoeg om je te dragen. Ze zullen je helpen in je ongeloof.'

Ik heb ontdekt dat geloof meer ambacht is dan gevoel. En gebed is onze belangrijkste oefening in dat ambacht.

Niet dat een relatie met God iets is wat we kunnen verkrijgen door goed ons best te doen, of dat er een hiërarchie is van christelijke verworvenheden waarin een elitegroep uitblinkt in geloof, zoals sommigen in handwerken of basketbal spelen. Genade is het eerste en laatste woord van het christelijk leven, en ieder van ons heeft die genade wanhopig hard nodig en is diepgeliefd.

Geloof komt als een geschenk. En iedere kunstenaar zal je vertellen dat zijn ambacht iets wonderlijks in zich heeft. Madeline l'Engle zei dat ieder goed kunstwerk meer en beter is dan de kunstenaar. Shakespeare, zo zei ze, 'schreef beter dan hij zou kunnen schrijven; Bach componeerde dieper, echter dan hij wist; Rembrandts penseel bracht meer van de menselijke geest op het doek dan Rembrandt kon bevatten'.³ Een tuinman kan geen narcissen laten groeien en een bakker kan de heerlijke alchemie van gist en suiker niet afdwingen. En toch hebben we genademiddelen ontvangen die we kunnen oefenen, of we daar nu zin in hebben of niet, en die dragen ons. Ambachtslieden – schrijvers, brouwers, dansers, pottenbakkers – gaan aan de slag en delen in een mysterie. Ze nemen het ambacht op, keer op keer, op slechte en goede dagen, en wachten op een glimp van goedheid, een geschenk van genade.

In onze momenten van diepste bezorgdheid en duisternis gaan we binnen in dit ambacht van het gebed, soms bevend en wankelend. Vaak bidden we niet vanuit een triomfantelijke overwinning of een onwankelbaar vertrouwen maar omdat het gebed ons vormt; het heeft zijn uitwerking op ons en verandert wie we zijn en wat we geloven. Gebedspatronen trekken ons uit onszelf, uit ons eigen tijdgebonden moment, naar het lange verhaal van Christus' werk in en door zijn volk door de eeuwen heen.⁴

Terwijl ik bad die nacht, wilde ik de dingen geloven die ik verkondigde: dat God mij kende en liefhad, dat ik ook uit dit verschrikkelijke moment verlost zou worden. Ik geloofde het en tegelijk ook niet. Ik nam de toevlucht tot deze oude gebedsoefening in de hoop dat die me onder het mes zou brengen, dat die in mij zijn werk zou doen zoals een operatie, dat die de dingen recht zou zetten in mijn eigen hart.

Ik had ook kunnen zeggen: 'Completen. Spoed.'

*Ik heb ontdekt dat geloof
meer ambacht is dan gevoel.
En gebed is onze belangrijkste
oefening in dat ambacht.*

De completen vinden

Het vallen van de avond

Het was in ieder opzicht een donker jaar. Het begon al met de verhuizing vanuit mijn zonnige geboorteplaats Austin, in Texas, naar Pittsburgh, begin januari. Een week later stierf mijn vader, ver weg in Texas, midden in de nacht. Hij was er altijd geweest, groot en betrouwbaar, als een berg aan de horizon, en nu was hij opeens verdwenen.

Een maand later had ik een miskraam en hevige bloedingen en baden we de completen op de spoedeisende hulp.

Verdriet vermenigvuldigde zich. Ik had heimwee. De pijn van het verlies van mijn vader was als een aardbeving; ik trilde van de naschokken. Het was een naargeestige tijd – we noemden het, als een wrede grap, de ‘Pitt-of-despair-burgh’ [woordspeling, combinatie van ‘put van wanhoop’ en hun woonplaats Pittsburgh, noot vertaler].

Een maand later ontdekten we dat ik weer zwanger was. Het voelde als een wonder, maar ik begon al snel te bloeden, en de zwangerschap was gecompliceerd. Ik kreeg te maken met strenge medische beperkingen. Ik mocht niet lang achter elkaar staan en niet ver lopen, of iets boven de vier kilo tillen, wat betekende dat ik mijn vier jaar oude kind niet op kon tillen. Terwijl ik dagelijks uren doorbracht in bed werd het in mijn hoofd steeds somberder en donkerder. Het bloeden ging bijna twee maanden door, met wekelijkse bezoeken aan het ziekenhuis en het werd

zo erg dat we bang waren voor een miskraam of dat ik het gevaar liep te veel bloed te verliezen. Uiteindelijk verloren we eind juli, vroeg in mijn tweede trimester, opnieuw een baby, een zoon.

Gedurende dat lange jaar, met schemerige herfstdagen en vroege vrieskou, was ik een priester die niet kon bidden.

Ik wist niet meer hoe ik God kon benaderen. Er was te veel om te zeggen, er waren te veel vragen zonder antwoorden. De diepte van mijn pijn overschaduwde mijn vermogen om woorden te vinden. En, nog pijnlijker, ik kon niet bidden, omdat ik niet goed wist hoe ik God kon vertrouwen.

Maarten Luther schreef over tijden van geloofsvernietiging, waarin ieder kinderlijk vertrouwen op de goedheid van God verbleekt. Op dat moment krijgen we te maken met wat Luther ‘de linkerhand van God’ noemt.¹ God wordt een vreemde voor ons, verwarrend, misschien zelfs beangstigend.

Ik wankelde, verdwaald in de maalstroom van mijn eigen twijfel en verdriet. Als je mijn man naar 2017 vraagt, zegt hij eenvoudig: ‘Wat ons overeind hield, waren de completen.’

De completen, afgeleid van *completorium*, of ‘voltooing’, vormen het laatste avondgebed van de dag. Het is een gebedsdienst die bedoeld is voor het nachtelijk uur.²

Stel je een wereld voor zonder elektrisch licht, een wereld die slechts flauwtjes verlicht wordt door een toorts of kaars, een wereld vol schaduwen waarachter ongezien gevaar zich schuilhoudt. Een wereld waarin je niemand kon waarschuwen als er een dief inbrak en je geen ambulance kon bellen, een wereld waarin wilde dieren zich schuilhielden in het duister, waarin demonen en geesten en andere schepselen van de nacht voor iedereen een levende werkelijkheid waren. Dit is de context waarbinnen de christelijke praktijk van het nachtelijk gebed verrees, en het vormt de gevoelige toon van deze gebeden.

In een groot deel van de geschiedenis was de nacht simpelweg beangstigend.

Roger Ekirch begint zijn fascinerende verhaal over de nacht door te zeggen: ‘De achterdocht en onzekerheid die de duisternis met zich meebracht vallen nauwelijks te overschatten.’³ In de achttiende eeuw zei Edmund Burke dat er geen ‘idee zo universeel schrikwekkend was in alle tijden en in alle landen als duisternis’.⁴ Shakespeares beroemde Lucretia beklagt de ‘troost dodende nacht, beeld van de hel’.⁵

De nacht is ook een vruchtbaar symbool in de christelijke traditie. God schiep de nacht. In zijn wijsheid beschikte God de dingen zo dat we iedere dag te maken hebben met een tijd van duisternis. Toch lezen we in Openbaring dat er aan het einde der tijden ‘geen nacht [zal] zijn’ (Openbaring 22:5; vgl. Jesaja 60:19). En Jezus zelf wordt een licht in de duisternis genoemd. Hij is het licht waarover de duisternis geen macht heeft.

De zestiende-eeuwse heilige Johannes van het Kruis bedacht de frase ‘de donkere nacht van de ziel’ om te verwijzen naar een tijd van verdriet, twijfel en geestelijke crisis, als God vaag en op afstand lijkt.⁶ Deze frase vindt weerklank bij ons, omdat de nacht onze vrees en twijfel symboliseert – ‘de zware dag van de ziel’ of ‘de grijze morgen van de ziel’ zouden nooit dezelfde blijvende kracht hebben gehad.

In een duisternis die zo volkomen is, dat wij ons dat nu nauwelijks kunnen voorstellen, stonden christenen op en baden hun nachtwake. De dertiende-eeuwse Noord-Afrikaanse theoloog Tertullianus verwijst naar ‘samenkomsten in de nacht’ waarin gezinnen opstonden om samen te bidden.⁷ In het oosten gaf Basilius de Grote de christenen de opdracht om ‘aan het begin van de nacht te vragen om te rusten zonder kwellingen ... en om tijdens dit uur ook een Psalm [91] hardop voor te lezen’.⁸ Lang nadat er een einde kwam aan de reguliere praktijk van de nachtwaken onder gezinnen gingen de monniken verder met bidden in de kleine uurtjes. Ze stonden midden in de nacht op om samen psalmen te zingen, en om de dreiging van het duister

te verdrijven. Eeuwenlang hebben christenen hun angsten voor onbekende gevaren onder ogen gezien en hun eigen kwetsbaarheid iedere nacht beleden, waarbij ze de betrouwbare woorden gebruikten die de kerk hun gaf om te bidden.

Natuurlijk zijn we niet allemaal bang 's nachts. Ik heb vrienden die genieten van de nacht – van zijn zuivere schoonheid, zijn contemplatieve rust, zijn ruimte voor gedachten en gebeden.⁹ Anne Brontë begint haar gedicht 'Nacht' met de verklaring: 'Ik houd van het stille uur van de nacht.'¹⁰

Er is zo veel moois aan de nacht. Het lied van de nachtegaal, kaarslicht, de lichtjes in de stad of het knetterende vuur terwijl de sterren langzaam langs de hemel trekken, de zon die achter de horizon wegzakt, zich aftekenend tegen een roze avondhemel. Toch begint ieder van ons zich kwetsbaar te voelen als het duister te diep is of te lang duurt. Door de aanwezigheid van het licht kunnen we zonder vrees 's avonds rondlopen. Met een druk op de knop kunnen we 's nachts net zo goed zien als overdag. Maar in de bossen of ver van de bewoonde wereld hebben we nog steeds dat oergevoel van gevaar en hulpeloosheid die de nacht met zich meebrengt.

In de diepe duisternis zijn zelfs de sterksten onder ons klein en hulpeloos.

Ondanks de neonverlichting van de moderniteit en de nachtwinkels die vierentwintig uur per dag open zijn, moeten we niettemin onze kwetsbaarheid op een unieke manier onder ogen zien als het duister valt. Dat horrorfilms meestal heel laat worden uitgezonden heeft een reden. We hebben het nog steeds over het 'heksenuur'. Dichter John Rives, de curator van *The Museum of Four in the Morning*, een website die verwijzingen uit de literatuur en de populaire cultuur verzamelt die verwijzen naar 4.00 uur, noemt het 'het slechtst denkbare uur van de dag'.¹¹ De bekende uitdrukking 'kleine uurtjes' heeft, zo zegt hij, door genres, culturen en eeuwen heen veel betekenis gekregen.

Bij de nacht hebben we het niet alleen over uren op de klok. Velen van ons liggen wakker 's nachts, niet in staat om weer in

slaap te vallen, zich zorgen makend over de dag die komt, denkend aan alles wat verkeerd kan gaan, hun zorgen tellend.

Ons lichaam zelf wordt iedere nacht met duisternis geconfronteerd. Dus oefenen we elke nacht om onze ware situatie onder ogen te zien: we zijn kwetsbaar, we hebben geen controle over ons leven, we zullen sterven.

In het daglicht ben ik afgeleid. Bij tijden zelfs productief. 's Nachts voel ik me alleen, zelfs in een huis vol slapende lichamen. Ik voel me klein en sterfelijk.

Het donker van de nacht versterkt verdriet en bezorgdheid. Ik word er bij het ondergaan van de zon aan herinnerd dat mijn dagen geteld zijn, en vol kleine en grote verliezen.

We zijn allemaal zo heel, heel kwetsbaar.

We kunnen spreken over kwetsbaarheid als iets waarvoor we kiezen. We besluiten of we 'onzelf' kwetsbaar 'opstellen' door ons diepste ik te delen met anderen of juist achter te houden voor anderen – onze verhalen, meningen, of gevoelens. In die zin betekent kwetsbaarheid emotionele blootstelling of eerlijkheid. Maar dit is niet de vorm van kwetsbaarheid waar ik op doel. In plaats daarvan bedoel ik de kwetsbaarheid waarvoor niemand kiest, maar die we allemaal met ons meedragen, of we het nu toe willen geven of niet. De Engelse term voor kwetsbaar, *vulnerable*, komt van het Latijnse woord dat 'verwonden' betekent.¹² Wij zijn *verwondbaar*. We kunnen gekwetst en vernietigd worden, in lichaam, geest en ziel. Ieder van ons, tot de laatste man, vrouw of kind, draagt tot onze laatste dag deze vorm van kwetsbaarheid met zich mee.

En iedere vierentwintig uur geeft de nacht ons een mogelijkheid om onszelf te oefenen in het omhelzen van onze kwetsbaarheid.¹³

En iedere vierentwintig uur geeft de nacht ons een mogelijkheid om onszelf te oefenen in het omhelzen van onze kwetsbaarheid.

Ik herinner me niet meer wanneer ik begon met het bidden van de completen. Het was geen heel spectaculair begin. Ik had de completen vele keren horen zingen in schemerige kerken waar ik laat 's avonds naar binnen sloop en in stilte luisterde naar de gebeden die in volmaakte harmonie werden gezongen.

In een huis met twee priesters slingeren er overal exemplaren van het *Book of Common Prayer* rond, als extra onderzetteren. Dus pakte ik die op een avond, die verloren is gegaan in de kronieken van zo veel vergeten avonden, en begon de completen te bidden.

Vervolgens bleef ik het doen. Ik begon de completen vaker te bidden, had nauwelijks in de gaten dat het een soort nieuwe praktijk was. Het was gewoon iets wat ik deed, niet elke dag maar een paar avonden per week, omdat ik ervan hield. Ik vond het prachtig en troostrijk.

Een ritme van monastiek gebed werd grotendeels ingesteld door Benedictus en zijn monniken in de zesde eeuw. Ze baden acht keer per dag: metten (voor het ochtendgloren), lauden (bij zonsopkomst), priem, terts, sext, noon en vespers gedurende de dag (ieder ongeveer om de drie uur). Ten slotte bij het naar bed gaan, de completen.¹⁴

Het anglicaanse *Book of Common Prayer* kortte deze acht canonieke uren in tot twee gebedsdiensten, het morgengebed en het avondgebed. Maar sommige anglicanen (net als rooms-katholieken, lutheranen en anderen) bleven vaste nachtgebeden bidden. Uiteindelijk werden deze twee gebedsdiensten in het anglicaanse gebedenboek uitgebreid tot vier, waarbij een dienst voor vespers en completen werd toegevoegd.¹⁵

Net als de meeste gebedsdiensten omvat completen een schuldbelijdenis, een lezing uit de Psalmen en andere delen van de Schrift, geschreven gebeden en antwoordgebeden, en een moment voor stilte of spontaan gebed.

Het grootste deel van mijn leven wist ik niet dat er verschillende vormen van gebed waren. Gebed betekende slechts één ding: praten met God in mijn eigen woorden. Gebed was een zaak van woorden, onvoorbereid, een vorm van zelfexpressie, spontaan en origineel. En ik bid nog steeds zo, elke dag. ‘Vrij’ gebed is een goede en onmisbare vorm van bidden.

Maar ik ben erachter gekomen dat we, om ons geloof een leven lang te onderhouden, verschillende vormen van gebed nodig hebben. Gebed is een weids begrip, met ruimte voor stilte en schreeuwen, voor creativiteit en herhaling, voor eigen en ontvangen gebeden, voor verbeelding en verstand.

Een vriendin van mij ging mee naar mijn anglicaanse kerk en kwam met het bezwaar dat onze liturgie (in haar woorden) zo veel ‘gebeden van anderen’ bevatte. Ze had het gevoel dat gebed een originele uitdrukking van iemands eigen gedachten, gevoelens en noden zou moeten zijn. Maar naarmate het leven vordert zal de vurigheid van ons geloof toe- en afnemen. Dit is normaal in het christelijk leven. Geërfde gebeden en praktijken van de kerk verbinden ons aan het geloof, veel zekerder dan ons eigen weifelende perspectief of onze zelfexpressie.

Gebed vormt ons. Verschillende manieren van bidden helpen ons zoals verschillende typen verf, doek, kleur en licht een schilder helpen.

Toen ik een priester was die niet kon bidden, waren de gebedsdiensten van de kerk het oude instrument dat God gebruikte om me weer te leren bidden. Stanley Hauerwas legt uit waarom hij zo graag ‘de gebeden van anderen’ bidt: ‘De evangelische leer,’ zo zegt hij, ‘gaat voortdurend gebukt onder de last van het wiel steeds opnieuw te moeten uitvinden en daar word je gewoon moe van.’ Hij noemt zichzelf een voorvechter voor het houden van gebedsdiensten omdat:

wij het niet hoeven uitvinden. Wij weten dat we deze gebeden gaan uitspreken. We weten dat we meedoen met het lezen van de psalm. Wij gaan deze Schriftgedeelten lezen. ... Er is

veel te zeggen voor christendom als herhaling en ik denk dat de evangelische leer niet voldoende herhaling bevat, terwijl die nodig is om christenen zo te vormen dat ze overleven in een wereld die ons voortdurend verleidt om altijd te denken dat we iets nieuws moeten doen.¹⁶

Als we de gebeden bidden die ons door de kerk gegeven zijn – de gebeden van de psalmist en de heiligen, het Onze Vader, het morgen- en avondgebed – dan bidden we boven wat wij kunnen weten, geloven of zelf bedenken. ‘De gebeden van anderen’ vormden mij; ze leerden me hoe ik weer kon geloven. Door heel de kerkgeschiedenis heen klinkt het *lex orandi, lex credendi*, de wet van het gebed is de wet van het geloof.¹⁷ We komen tot God

Als we de gebeden bidden die ons door de kerk gegeven zijn – de gebeden van de psalmist en de heiligen, het Onze Vader, het morgen- en avondgebed – dan bidden we boven wat wij kunnen weten, geloven of zelf bedenken.

met ons kleine geloof, hoe vluchtig en wankel ook, en in het gebed leren we om dieper te wandelen in de waarheid.

Toen mijn kracht afnam en mijn woorden opdroogden, had ik het nodig om terug te vallen op een manier van geloven die me droeg. Ik had de gebeden van anderen nodig.

Toen mijn eigen donkere nacht van de ziel kwam, in 2017, waren de nachten beangstigend. De stilte van de nacht versterkte mijn eigen gevoel van eenzaamheid en zwakheid. Donkere uren brachten een lege ruimte waarin er niets was behalve mijn eigen angsten en fluisterende twijfels. Ik moest het harde, niet te ontkennen feit onder ogen zien dat iedereen van wie ik hield die nacht zou kunnen sterven, en dat iedereen van wie ik houd op een dag zal sterven – feiten die we zo vaak negeren, om de dag heelhuids door te komen.

En dus vulde ik de lange donkere uren met beeldschermlicht, verwerkte ik massa's teksten en sociale media, keek ik urenlang Netflix, en verslond ik kruiswoordpuzzels, tot ik ineens stortte in een rusteloze slaap. Toen ik daarmee probeerde te stoppen, zat ik in plaats daarvan in de lege nacht, overweldigd en bang. Uiteindelijk begon ik te huilen en omdat ik me ellendig voelde, keerde ik weer terug naar schermen en afleiding – omdat dat beter was dan verdriet. Het voelde in ieder geval makkelijker. Minder zwaar.

De werking van mijn nachtelijke internetconsumptie leek erg op die van een verslaafde: geconfronteerd met verdriet en angst wendde ik me tot iets om mezelf te verdoven. Als ik dwangmatig mijn computer openklapte, kon ik uren doorgaan zonder na te denken over de dood of mijn vader of miskramen of heimwee of mijn verwarring over Gods aanwezigheid te midden van het lijden.

Ik ging op gesprek bij een therapeut. Toen ik haar vertelde over mijn verdriet en angst 's nachts daagde ze me uit om mijn digitale apparaten uit te zetten en om me iedere nacht te wenden tot wat zij 'troostende bezigheden' noemde – uitgebreid in bad, een boek, een glas wijn, gebed, stilte, schrijven in een dagboek misschien. Geen schermen. Het is me waarschijnlijk wel honderd keer niet gelukt in evenveel dagen.

Maar langzaam begon ik terug te keren tot de completen.

Ik had woorden nodig om mijn verdriet en angst te bevatten. Ik had troost nodig, maar ik had behoefte aan troost die niet doet alsof de dingen mooi zijn of veilig of goed in de wereld. Ik had een troost nodig die het verlies en de dood onbevreesd in de ogen keek. En de completen zijn rondom omgeven met de dood.

Ik had een troost nodig die het verlies en de dood onbevreesd in de ogen keek.

Het begint zo: 'De Almachtige Heer schenke ons een vredige nacht en een volmaakt einde.' Een volmaakt einde van wat?, dacht ik – *de dag, de week? Mijn leven?* Wij bidden: 'In uw handen, o Heer, beveel ik mijn geest' – de woorden die Jezus uitsprak terwijl Hij stierf. Wij bidden: 'Wees

ons licht in de duisternis, o Heer, en bescherm ons in uw grote genade, tegen alle gevaar en dreiging van deze nacht,' want wij geven toe dat, als we aan onszelf worden overgelaten, we alles zullen proberen om te vermijden dat onder ogen te zien: de nacht is vol dreiging en gevaar. We beëindigen de complete met het gebed: 'Dat we, wakker, mogen waken met Christus, en dat we, slapend, mogen rusten in de vrede.' *Requiescat in pace.* RIP.

In de complete spreken we tot God in het donker. Dat moest ik leren doen – bidden in de duisternis van benauwdheid en kwetsbaarheid, in twijfel en ontgoocheling. Het waren de complete die woorden gaven aan mijn vrees en verdriet en me de kans gaven om de leer van de kerk opnieuw te ontmoeten, niet als keurige kleine pijnstillers, maar als een licht in het duister, als goed nieuws.

Als we verdrinken hebben we een reddingsboei nodig, en onze reddingsboei in verdriet kan niet louter de optimistische gedachte zijn dat onze omstandigheden zullen verbeteren. We weten immers dat dat misschien niet zal gebeuren. We hebben gebruiken nodig die niet slechts onze vrees en pijn verzachten, maar die ons leren om te wandelen met God in de vuurproef van onze eigen kwetsbaarheid.

In dat moeilijke jaar wist ik niet hoe ik zowel God als de verschrikkelijke realiteit van menselijke kwetsbaarheid overeind kon houden. Ik ontdekte dat de gebeden en gebruiken van de kerk me de kans gaven om me vast te houden aan – of veeleer vast te laten houden door – God, waar weinig anders stevig genoeg leek, om me vast te houden aan het christelijke verhaal zelfs als ik geen bevredigende antwoorden vond.

Er is één gebed in het bijzonder, aan het einde van de complete, dat al mijn verlangen, pijn en hoop bevatte. Het is een gebed waarvan ik ben gaan houden, dat is gaan voelen als deel van mijn eigen lichaam, een gebed dat we inmiddels zo vaak gebeden hebben als gezin dat mijn achtjarige dochter het woord voor woord kan opdreunen:

Waak, lieve Heer, bij wie werken, waken of wenen vannacht, en laat uw engelen hen behoeden die slapen. Zorg voor de zieken, Heer Christus; geef rust aan vermoeiden, zegen de stervenden, troost wie lijden, heb medelijden met de beproefden, bescherm wie blij zijn, en dat alles omwille van uw liefde. Amen.

Dit gebed wordt door velen toegeschreven aan Augustinus,¹⁸ maar het is vrijwel zeker dat hij het niet heeft geschreven. Het duikt opeens op, eeuwen na Augustinus' dood. Een geschenk, in stilte ingevoegd in de traditie, dat op z'n minst één gezin in staat stelde om dit heerlijke, hartverscheurende mysterie van het geloof nog wat langer te verdragen.

Terwijl ik dit gebed iedere avond uitsprak, zag ik gezichten voor me. Ik zei 'zegen de stervenden' en stelde me de laatste momenten voor van mijn vaders leven, of mijn zoons die ik had verloren. Ik bad dat God wie werken zou zegenen en dacht aan de drukke verpleegsters die me hadden omringd in het ziekenhuis. Ik zei 'bescherm wie blij zijn' en dacht aan mijn dochters die veilig in hun kamer sliepen, kroelend met hun knuffeluil en -flamingo. Ik zei 'troost de zieken' en zag mijn moeder, aan de andere kant van het land, net weduwe geworden en verdwaald in haar verdriet. Ik zei 'geef rust aan de vermoeiden' en ging met mijn vinger langs de lijnen van vermoeidheid op het slapende gezicht van mijn man. En ik dacht aan de gezamenlijke zorgen van de wereld, die we allemaal op grote en kleine manieren met ons meedragen – de gruwelen die ons de adem benemen, en de gewone, alledaagse verliezen van al onze levens.

Als een botanist die verschillende eikensoorten in kaart brengt tijdens zijn wandeling, zo noemt dit gebed specifieke categorieën van menselijke kwetsbaarheid. In plaats van in het algemeen te bidden voor de zwakken of hulpbehoevenden, nemen we de tijd voor specifieke geleefde werkelijkheden, unieke gevallen van sterfelijkheid en zwakheid, en nodigen we God uit bij elk daarvan.

Dit boek is een meditatie over dit geliefde gebed. Het gaat over hoe je de weg van het geloof blijft bewandelen zonder het duister te ontkennen. Het gaat over het gruwelijke en toch zo gewone lijden dat ieder van ons met zich meedraagt, en wat het betekent om, te midden van dit alles, God te vertrouwen.¹⁹

Waak, lieve Heer

Pijn en presentie

Als kind was ik bang voor wat zich schuilhoudt in het donker – monsters in de kast, spookgeluiden van takken die over het dak schrapen, gevaarlijke kerels vlak achter de deur.

In die tijd sprong ik vaak uit mijn bed en wrong mezelf tussen mijn slapende moeder en vader in. Maar waar vind ik mijn veilige plekje, nu ik zelf de ouder ben met mijn eigen vijf jaar oude kind dat bij ons in bed kruipt elke nacht? Het lijkt makkelijker om je te verschuilen voor ingebeelde monsters in de kast dan voor de vrees voor kanker of de teleurstelling die je teistert of het verlies van een baan of de moeilijke gesprekken die ik terugluister in mijn hoofd of mijn onzekerheid over hoe ik mijn kinderen opvoed of hoe ik goed leef of God vertrouw.

De band *Over the Rhine* heeft een liedje waarin wordt gevraagd: ‘Who will guard the door when I am sleeping?’¹ Elke nacht stel ik die vraag. Is er iemand die de wacht houdt over mij?

Wat betekent het dat God waakt bij ons?

Te midden van duizenden vergeten preken in mijn leven is er één zin uit één preek die ik nooit zal vergeten.

Het was een grijze zondagmorgen en ik studeerde nog. Een paar maanden eerder was een drie jaar oud jongetje uit onze

kerk verdronken. Onze gemeente was helemaal van haar stuk gebracht door dit verdriet, terwijl ik luisterde naar mijn dominee, Hunter, die preekte over vertrouwen op God. ‘Je kunt er niet op vertrouwen dat God ervoor zorgt dat je niets slechts overkomt,’ zei hij. Ik was met stomheid geslagen.

Wat hij zei spreekt voor zich. Er gebeuren voortdurend slechte dingen, en ik wist dat toen net zo goed als nu. Maar wat hij zei was ook schokkend. Ergens diep vanbinnen, op een plek waar ik geen woorden voor had, had ik gehoopt dat God ervoor zou zorgen dat me niets kwaads zou overkomen – dat het op de een of andere manier zijn werk was om dat te doen, dat hij me dat verschuldigd was. De naakte waarheid van wat Hunter zei stond voor me, onmiskenbaar en schrikwekkend.

Natuurlijk zorgt God ervoor dat veel slechte dingen ons niet overkomen. We weten niet op hoeveel ongeziene manieren ons lijden bespaard is gebleven – ongelukken die we niet kregen, verwondingen die we ternauwernood vermeden, verwoestende relaties waaraan we nooit begonnen, ziekten die in stilte door onze witte bloedlichaampjes werden verslagen in ons lichaam, zonder dat we er iets van merkten.

Maar het ging Hunter erom dat God niet alle slechte dingen bij ons weghoudt. Je kunt er niet op vertrouwen dat hij dat doet, omdat hij dat ook nooit beloofd heeft. Dat is blijkbaar niet zijn baan. Onze schepper laat ons kwetsbaar zijn.

Maar als we er niet op kunnen vertrouwen dat God het slechte bij ons weghoudt, kunnen we hem dan überhaupt nog wel vertrouwen?

Maar als we er niet op kunnen vertrouwen dat God het slechte bij ons weghoudt, kunnen we hem dan überhaupt nog wel vertrouwen?

Dat was de vraag die ik niet van me af kon schudden, de vraag die me kwelde in de lege stilte van de nacht.

In 2017, na maanden praten over verdriet en verlies, over mijn ouders en mijn huwelijk, over lichamelijke

trauma's en depressie, over de nacht en 'troostende activiteiten' keek mijn therapeut me aan en vroeg: 'Waar is God in dit alles?'

Zou ik kunnen geloven dat God om me geeft als hij er niet voor zorgt dat me niets slechts overkomt? Zou ik hem kunnen vertrouwen als ik bang ben dat hij toestaat dat ik, of degenen van wie ik houd, pijn lijden? Als ik kijk naar het gigantische, gezamenlijke verdriet van de wereld, kan ik dan nog steeds God kennen als vriendelijk of liefdevol? Is er iemand die op ons past? Is er iemand die waakt?

De theologische worsteling die ik doormaakte heeft een lange geschiedenis en een naam: theodicee.

Theodicee is de naam voor het abstracte ‘probleem van het lijden’ – het logische dilemma van hoe God goed kan zijn en almachtig als er regelmatig verschrikkelijke dingen gebeuren in de wereld. Het benoemt ook de geloofscrisis die zo vaak geboren wordt uit een ontmoeting met het lijden.²

Dit was niet de eerste keer dat ik worstelde met de theodicee. Maar door ons moeilijke jaar – en misschien simpelweg doordat ik ouder werd – keerden onopgeloste problemen wraakzuchtig en spottend terug in de lange donkere nacht.

De theodicee is niet slechts een koud filosofisch raadsel. Het is de motor voor onze bitterste twijfels. Het kan er soms voor zorgen dat het geloof helemaal wegwijnt. Een recent onderzoek liet zien dat de meest genoemde reden voor ongeloof onder millennials en mensen uit de generatie Z is dat ze ‘het moeilijk vinden om te geloven dat een goede God zo veel kwaad of lijden in de wereld zou toestaan’.

Deze worsteling neemt zienderogen toe. In deze tijd verwoorden meer jonge mensen hun frustratie en verwarring over de theodicee dan in de laatste paar generaties.³ Velen van hen die afdwalen naar agnosticisme of atheïsme doen dat niet vanuit een beredeneerd bewijs (omdat er geen onherroepelijk bewijs is voor of tegen het bestaan van God) maar vanuit een diep gevoel dat, als er een God is, hij (of zij of het) niet te vertrouwen valt. Dit is ongeloof als protest.⁴ In het toneelstuk *Endgame* van Samuel Beckett verwerpt het personage Hamm het bestaan van God met de schimpscheut: ‘De schoft! Hij bestaat niet!’⁵

Als er geen God is, verdwijnt het probleem van het lijden. In zijn boek *Dit is geen verdediging* legt Francis Spufford uit dat ‘er als God afwezig is natuurlijk nog steeds pijn is. Maar er is geen probleem. Het is gewoon wat gebeurt.’⁶ Maar, zo zegt hij:

Zodra de God van alles in beeld komt, en de fysica en biologie en geschiedenis van de wereld ten diepste zijn verantwoordelijkheid worden, begint het gebrek aan liefde en bescherming in de orde van de dingen het uit te schreeuwen. ... De enige makkelijke manier om dit probleem op te lossen is de verwachting verwerpen die het probleem veroorzaakt, door de schrijver zelf terzijde te schuiven.⁷

Als er geen liefdevolle God is, verdampen de vragen over de theodicee, maar dat geldt dan ook voor iedere bevrijdende betekenis die ons lijden zou kunnen hebben, ieder transcendent verhaal waarbinnen we ons lijden zouden kunnen plaatsen. En wat nog belangrijker is, als we het probleem van het kwaad op deze wijze terzijde schuiven, moeten we het ‘probleem van het goede’ onder ogen zien.⁸ De filosoof Alasdair MacIntyre schreef dat als we God verwerpen om de spanning die het lijden creëert weg te nemen, ook de goedheid daarmee verdwijnt. Roepen dat iets ‘goed’ is zonder enige overkoepelende betekenis is louter zeggen ‘Hoera hiervoor!’ of ‘Ik houd hiervan!’, wat prima is, maar het negeert onze diepere intuïtie dat ware schoonheid, vriendelijkheid, tederheid en verwondering delen in en wijzen op een echt en ultiem fundament.⁹

Als er niemand is die bij ons waakt, niemand die we het kunnen toevertrouwen om op ons te passen in de nacht, dan is alles wat gebeurt, hoe goed of slecht ook, louter chaos, lot, en biologisch toeval. Maar geloof in een transcendente God betekent dat we met het probleem van het lijden opgezadeld zitten. Er staan bibliotheken vol boeken die de vraag van de theodicee proberen te beantwoorden – honderden antwoorden en oplossingen, waarvan veel heel goed en wijs.

Maar ondanks alle inkt die gevloeid heeft, zijn we niet tevreden. Onze vragen zijn hardnekkig.

Want uiteindelijk is de theodicee geen kosmische wiskundige vergelijking, waarbij we er simpelweg achter moeten komen waar de x voor staat. Het is haast een oerkreet. Een schreeuw. Een verlangen. Een protest vanuit de diepten van het menselijk hart.¹⁰

Waar bent U, o God? Is er iemand die bij ons waakt? Ziet iemand ons? En vertel ons, waarom! Waarom dit kwaad, dit gebroken hart, dit lijden?

Ik ben de theodicee gaan zien als een existentieel messengevecht tussen de werkelijkheid van onze eigen wankelbaarheid en onze hoop op een God die te vertrouwen is.

Aan het einde van de dag – in mijn geval, letterlijk in de duisternis van de nacht – kan het probleem van de theodicee niet opgelost worden. Zoals Flannery O'Connor schreef, is het geen 'probleem dat opgelost kan worden, maar een mysterie dat verdragen moet worden.'¹¹

We spreken soms over een mysterie alsof het een code is die we moeten kraken – alsof alle kennis die er voor nodig is ons ter beschikking staat, maar we er gewoon nog niet uit zijn. Maar het ware mysterie roept dingen op die fundamenteel buiten ons bereik liggen. Mysterie is een ontmoeting met een onnavolgbare werkelijkheid, een erkenning dat de wereld barst van mogelijkheden omdat die doordrenkt is van de schokkende en onvoorspelbare aanwezigheid van God. Kardinaal Avery Dulles schreef dat mysteries 'niet volledig begrijpelijk zijn voor het beperkte verstand', maar dat de oorzaak hiervan niet ligt in 'de armoede, maar de rijkdom' van het mysterie.¹²

Een van de redenen dat er geen keurig antwoord is op het probleem van het lijden is dat pijn en gebrokenheid ten diepste antirationeel zijn. Christenen verstaan kwaad en lijden als krachten van 'antischepping'.¹³ Ze passen niet in de wereld van rede en orde, omdat ze de rede dwarsbomen en de orde verstoren. Als er een pasklare uitleg was voor het lijden zou die

noodzakelijkerwijs ergens in de orde van de kosmos moeten passen, een essentieel onderdeel van de werkelijkheid moeten zijn. Maar de vroege kerk zag het lijden en kwaad als absurde en onverklaarbare abnormaliteiten, een flagrante afwezigheid van het goede en ware.¹⁴

Maar ten tweede, en veel belangrijker, kan het probleem van het lijden niet adequaat worden opgelost, omdat we ten diepste helemaal geen *antwoord* willen. Uiteindelijk willen we niet dat God simpelweg uitlegt hoe het zit, dat hij vertelt hoe orkanen of hoofdpijn passen in zijn allesomvattende reddingsplan. We willen daden. We willen de dingen rechtgezet zien.¹⁵

Ten diepste is de theodicee verlangen naar een God die ons lijden opmerkt, die genoeg om ons geeft om te handelen, en die alles nieuw zal maken. Het is een hunkering die zich niet laat afschudden die we allemaal delen tot in het diepst van ons lijf en met ons meedragen elke dag – en elke nacht.

In mijn favoriete boek van C.S. Lewis, *Het ware gelaat*, schrijft de hoofdpersoon Orual een aanklacht tegen de goden. We horen haar verhalen van lijden: lelijk geboren zijn, als jong kind haar moeder verliezen, haar beste vriend en diepste liefde vinden – haar kleine zusje – om haar daarna te verliezen. Verdriet na verdriet wordt uitgespeld tot in het bitterste detail.

Orual eist een antwoord. Ze eist dat de goden zichzelf rechtvaardigen.

Op de laatste bladzijden van het boek ontmoet Orual, met haar lijst aanklachten nog in haar hand, God in een visioen. Ze wordt veranderd en besluit haar boek als volgt: ‘Ik weet nu, Heer, waarom u geen antwoord geeft. U bent zelf het antwoord. Voor uw aangezicht verstommen de vragen. Welk ander antwoord zou voldoen? Slechts woorden, woorden; gestameld om te strijden tegen andere woorden.’¹⁶

In ons diepste lijden willen we niet simpelweg woorden om andere woorden te bestrijden. We willen dat de dingen rechtgezet worden.

Christenen hebben altijd de werkelijkheid van het lijden ge-

kend. Ze hebben oorlogen en plagen meegemaakt, zonder vaccins of moderne medicijnen, toen de dood altijd op de loer lag, toen het lijden om zich heen greep en onvermijdelijk was, toen de nachten beangstigend duister waren. Toch hebben miljoenen gelovigen zich koppig vastgehouden aan deze paradox: God is goed en machtig, en er gebeuren regelmatig verschrikkelijke dingen in de wereld.

De kerk heeft deze paradox altijd gekend, maar in plaats van diens spanning op te lossen, heeft ze die laten bestaan. We hebben de snaar laten trillen in dissonant, duizenden jaren lang, altijd gelovend dat het probleem alleen opgelost zal worden als God zelf de laatste consonant aanslaat.

Mijn diepste vraag, Waar is God in dit alles?, is een hunkering die ik hoop te verdragen tot er een einde komt aan mijn verlangen. Ik verlang naar rechtvaardigheid, naar wederopstanding, naar heelheid, gezondheid en herstel. En ik zal pas tevreden zijn als God – voor wiens aangezicht onze vragen verstommen – alles, tot het laatste ding toe, goed zal maken.

Maar zover zijn we nog niet. We leven in de tussentijd. Hoe kunnen we, in deze tussentijd, zo'n mysterie verdragen? Hoe kunnen we leven als christenen in een wereld waarin kinderen lijden, huwelijken kapotgaan, onrechtvaardigheid rondraast, tirannen succes hebben, waarin we geconfronteerd worden met frustratie en vergeefsheid, waarin we ziek worden en waarin we allemaal uiteindelijk sterven? Hoe vertrouwen we een God die geen einde maakt aan dit alles? Hoe durven we hem te vragen over ons te waken?

Als pastor heb ik ontdekt dat op de meest kwetsbare en meest menselijke momenten van ons leven de geloofsleer onvermijdelijk is. Als alles wegvalt, valt ieder van ons, van atheïst tot monnik, terug op wat wij geloven over de wereld, over onszelf en over God.

Mijn vriendin Julie (de vrouw van Hunter) is kunstenaar. Haar waterverfschilderijen hangen in mijn keuken. Jaren geleden moest haar zoontje, toen hij nog heel jong was, een operatie ondergaan. Net als alle ouders van wie een kind moet worden geopereerd waren ze bezorgd. Voor de verpleegsters hun kleine jongen de operatiekamer inreden, keek Julie Hunter aan en zei: ‘Wij moeten nu, op dit moment, beslissen of God wel of niet goed is, want als we daarmee wachten tot na de resultaten van deze operatie, dan zullen we God altijd op de proef stellen.’

Als de vraag of God wel of niet bestaat – of vriendelijk of onverschillig of een schurk is – alleen bepaald wordt door de balans van vreugde en verdriet in ons eigen leven of in de wereld, dan zullen we nooit in staat zijn om iets te zeggen over wie God is of hoe God is. Het bewijs is eerlijk gezegd niet overtuigend. Als het verhaal van mijn korte leven en gevoelens Gods karakter bepalen, dan is hij Jekyll en Hyde. Deze benadering van God wordt een pokerspel zonder einde. Tegenover iedere adembenemende walvissprong, zet ik een bosbrand in die hectare na hectare vernietigt. Tegenover iedere trek van de monarchvlinder zet ik teken die de ziekte van Lyme verspreiden in. Voor iedere moeder die betoverd wordt door de eerste glimlach van haar kind is er een andere moeder wier pasgeborene vecht voor zijn laatste adem. Voor iedere inspirerende daad van menselijke goedheid is er een ander die plannen smeedt tegen de zwakken. In heel ons leven, van het meest gelukkig tot het meest tragische, is het indirecte bewijs voor Gods goedheid verdeeld. Er is schoonheid en er is verschrikking.

We kunnen de menselijke kwetsbaarheid en Gods betrouwbaarheid niet bij elkaar houden, tenzij er een of ander vast teken is dat God van ons houdt, dat hij geen afwezige landheer is of, nog erger, een monster. Maar we kunnen zo’n teken niet afleiden uit de omstandigheden van ons leven of de wereld. We moeten besluiten wat we geloven over wie God is en hoe hij is. We moeten besluiten of er iemand is die bij ons waakt. Het is onvermijdelijk – ja, zelfs op het irritante af – een besluit dat

gebaseerd is op de geloofsleer, de basisprincipes waar we steeds weer naar terugkeren, het verhaal waarmee we ons leven definiëren.

Francis Spufford schrijft: ‘We hebben geen bewijs dat het probleem van de wrede wereld oplost, maar we hebben een verhaal.’¹⁷ Daarom is wat we ook beweren te geloven of niet te geloven, dat wat bovenkomt in onze meest kwetsbare momenten onvermijdelijk het verhaal waarop we ons leven bouwen.

Het christendom geeft ons geen beknopte verklaring voor kwetsbaarheid, verlies of pijn, maar het geeft ons een verhaal – een echt verhaal uit de geschiedenis. De *Catechismus van de katholieke kerk* zegt dat ‘de christelijke boodschap geen enkel aspect bevat dat niet ten dele een antwoord is op de vraag van het kwaad [en menselijk lijden].’¹⁸ Het hele verhaal van de geschiedenis van verlossing is nodig om onze vragen over Gods aanwezigheid in het donker te vormen. Er mag dan geen pasklare oplossing zijn voor het probleem van het lijden, maar dit komt niet doordat deze vragen onbelangrijk zijn of uiteindelijk onbeantwoordbaar. Als er iets is wat ergens een christelijk antwoord op onze vragen over de theodicee benadert, dan is dat het verhaal.

Als er iets is wat ergens een christelijk antwoord op onze vragen over de theodicee benadert, dan is dat het verhaal.

Toen Julie in de wachtkamer van het ziekenhuis zat en chirurgien in de tere huid van haar zoon sneden, verplichtte ze zichzelf om te besluiten of God te vertrouwen was, ongeacht het resultaat van de operatie. Ze moest besluiten of ze de beweringen geloofde die het christendom doet over Gods goedheid. Ze stopte met het pokerspel, ruimde haar kaarten op en besloot om een God te vertrouwen die niet garandeerde dat er niets slechts zou gebeuren met haar of haar zoon.

Maar dit was geen willekeurig besluit; geen sprong in het duister. Ze krikte zich niet simpelweg een beetje op, om de goedheid van God te bevestigen ondanks tegengesteld bewijs. Ze keek naar bewijs, hoewel niet het bewijs van haar leven, en

ook niet het scorebord van het totaal aantal goede dingen in de wereld versus het totale aantal slechte dingen. In plaats daarvan keek ze naar het leven van Jezus. In dat verhaal verankerde ze haar besluit of ze God kon vertrouwen, zonder te weten wat er daarna zou gebeuren.

De kerk heeft altijd verkondigd dat als we willen zien hoe God is, we naar Jezus moeten kijken – ‘een man van smarten’ (Jesaja 53:3), bekend met verdriet, een ambachtsman van het platteland, die lijden kende, groot en klein, en stierf als een misdadiger, meestentijds alleen.

Op raadselachtige wijze neemt God onze kwetsbaarheid niet weg. Hij komt erin binnen.

Jezus verliet een plek waar geen nacht is, om binnen te gaan in onze duisternis. Hij maakte kennis met blaren en spijsverteringsproblemen, met gebroken relaties en de dood van vrienden, met een onderdrukkende overheerser, de vernedering van armoede en de verschrikking van geweld. Eens zweette hij 's nachts bloed, en vroeg de Vader om hem dit lijden te besparen, huilend in het eenzame duister terwijl zijn vrienden in slaap vielen. Hij zei: ‘Laat niet wat ik wil, maar wat U wilt gebeuren’ (Lucas 22:42) en kort daarna werd Hij doodgemarteld.

God zorgde er niet voor dat er niets slechts zou gebeuren met God zelf. Kijken naar Jezus is weten dat onze schepper pijn gevoeld heeft, moeite gekend heeft, en weet van verdriet. Maar onze hoop in het lijden is niet louter een blik in de biografie van een man uit het verre verleden vastgelegd in de bladzijden van de Bijbel. Het verhaal van het evangelie is niet slecht een mantra of een historisch relikwie. Het is levend en duurt voort. Het werk van Jezus gaat door, zelfs nu, in onze alledaagse levens. In de tegenspoed kijken we dus niet slechts naar Jezus als een man die dat ook heeft meegemaakt, ooit in een ver verleden. We ontdekken dat hij hier bij ons is, tegenwoordige tijd. Hij deelt in ons lijden, zoals wij – op mysterieuze wijze – in ons lijden delen in de volheid van Christus' leven.

We kunnen het christelijke verhaal of Christus' voortdurende